

Аннотация. Л. В. Кнодель. **Взаимодействие рынка труда и системы образования в Германии.** Статья посвящена проблемам взаимодействия рынка труда и системы образования в Германии. В Германии существует несколько способов решения этой проблемы. Существенным отличием немецкой системы профессионального обучения является концентрация и интеграция образовательных ресурсов, высокая организованность и дисциплина учебного процесса.

Ключевые слова: образование, профессиональное образование, рынок труда, учебные заведения, научные исследования, учебные дисциплины.

Summary. Ludmila Knodel. **Interaction of labour market and education system in Germany.** The article deals with the problems of interaction between labour market and education system in Germany. In Germany, there is a very original model of the interaction of the labour market and the education system. In Germany there are several ways to solve this problem. A significant difference between the German systems of vocational training is the concentration and integration of educational resources, high organization and the discipline of educational process. Labour migration is strongly encouraged, because in such a simple way to solve the problem of the state of post-war shortage of personnel. A large number of foreign workers increased competition in the labor market. In the last decade in Germany kept fairly high level of unemployment, which, according to official data, more than 10% today. in Germany the unemployment rate for specialists with higher education is only 3. 5%. In general, in Germany there are nearly four million unemployed, equal to 10% of the working population. Germany desperately short of engineers and computer geeks. Now the scarce specialties were added and teachers and doctors. In such circumstances, the problem of vocational education in Germany is social. In Germany, there are several ways to solve this problem. Education in Germany is the world's classic study. The education system in Germany was an example building training for the world. Today, higher education in Germany, like other European countries in crisis. German universities are among the national leaders in research.

Keywords: education, professional education, labor market, educational institutions, scientific research, educational disciplines.

УДК: 330.102.344:339.137

С. В. Корновенко, О. М. Тараненко

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню впливу інтелектуального капіталу на розвиток інноваційної економіки. У статті проаналізовано точки зору різних зарубіжних і вітчизняних науковців щодо інтелектуального капіталу як економічної категорії. Визначено його характеристику та структуру. Сформульовано власне уявлення поняття інтелектуальний капітал. Зроблено акцент на освіті як чиннику інноваційного розвитку. Розкрито залежність між витратами на науку і якістю зростання економіки. Розглянуто питання щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності. Досліджено проблему неефективного використання власного інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційна економіка, потенціал, трудові ресурси, наукова діяльність.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття відбувається перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва. Постіндустріальна концепція залучає до національного багатства, поряд з матеріальними, нематеріальні активи – людські та інтелектуальні ресурси, що є основою інтелектуального капіталу.

Важливість ролі інтелектуального капіталу дедалі глибше усвідомлюється різними дослідниками. Інтелектуальний капітал вже охоплює всі сторони господарства:

комерційні та некомерційні організації, військові установи, церкву і навіть уряд. Відомі дослідники цієї тематики Р. Солоу, П. Ромер відзначили, що тільки 50% приросту ВВП може бути пояснено зростанням трудових ресурсів і фізичного капіталу, а інші 50% припадають на інтелектуальний капітал [1, с. 18].

За оцінками Світового банку, інтелектуальний капітал у сучасній економіці формує 60 % загального обсягу багатства кожної країни. У таких як, Японія та Німеччина, частка інтелектуального капіталу становить до 80 % національного багатства [2, с. 13]. Отже, роль інтелектуального капіталу в економічному розвитку зростає, випереджаючи значущість засобів виробництва і природних ресурсів. Цим і зумовлено актуальність окресленої теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основний вклад у дослідження категорії «інтелектуальний капітал» зробили такі зарубіжні вчені та практики, як Т. Стюарт, П. Саліван, Д. Тіса, Л. Едвінсон, М. Мелоун та інші. В Україні концепція інтелектуального капіталу почала формуватися порівняно недавно і тому українські вчені виявили проблеми теорії інтелектуального капіталу значно пізніше за колег за кордоном. Активно над вивченням цієї тематики працюють: О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов, А. Колот, Е. Лібанова, О. Амосов, Д. Богиня, В. Онікієнко, Я. Крупка, І. Хвищун, О. Онищенко, А. Чухно, Л. Федулова, О. Дацій, М. Дороніна, Н. Лук'янченко та інші. В своїх роботах вони досліджують теоретичні та практичні питання щодо формування та використання інтелектуального капіталу, відзначають неопрацьованість проблеми ефективного управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства, розробляють власне концепцію інтелектуального капіталу як економічної категорії.

Водночас, динамізм, комплексність та масштабність окресленої нами теми дослідження не дозволяють поставити остаточну крапку на результатах досліджень та розробок.

Таким чином, **мета статті** полягає у дослідженні впливу інтелектуального капіталу на розвиток інноваційної економіки.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **дослідницьких завдань**:

- з'ясувати економічну сутність категорії «інтелектуальний капітал» та дати її власне визначення;
- уточнити та поглибити структуру інтелектуального капіталу на сучасному етапі;
- розробити та науково обґрунтувати моделі національної інноваційної системи для України з урахуванням ролі інтелектуального капіталу.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що термін «інтелектуальний капітал» вперше до наукового обігу ввів у 1969 р. відомий американський дослідник Дж. К. Гелбрейт. Разом із тим, у науковому співтоваристві не вироблено єдиної дефініції щодо сутності «інтелектуального капіталу».

Американський економіст Дж. Тобін запропонував оригінальну формулу інтелектуального капіталу. На його думку, це різниця між ринковою вартістю компанії та її ринковою оцінкою. З точки зору Д. Даффі, інтелектуальний капітал – сукупні знання, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів, архітектури і взаємозв'язків. Е. Брукінг ототожнює його з нематеріальними активами, які слугують підґрунтям існування та конкурентних переваг підприємства [3, с. 62].

Згідно з поглядами Й. Руссу, С. Пайка та Л. Фернстема, інтелектуальний капітал – це нематеріальні ресурси, що беруть участь у створенні цінності організації та є такими, що повністю або частково нею контролюються [4, с. 67].

О. Бутнік-Сіверський у своїй праці визначив інтелектуальний капітал як «один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості». Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості [5, с. 17-18]. Я. Крупка та І. Хвищун визначають інтелектуальний капітал як сукупність знань, навичок, вмінь всіх працівників підприємства, які представлені інтелектуальними ресурсами та формують конкурентні переваги підприємства [6].

Підсумовуючи та узагальнюючи вищевикладене пропонуємо під інтелектуальним капіталом розуміти нематеріальні активи, котрі акумульовані в наукових і повсякденних знаннях працівників у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності, накопиченого досвіду, інформаційних мереж чи іміджу фірми, без яких компанія (установа, організація) не може існувати, підсилюючи свої конкурентні переваги. Інтелектуальний капітал має такі специфічні ознаки: зазвичай він є нематеріальним активом; зберігається та нагромаджується у специфічних, нетрадиційних формах; є одним із визначальних факторів при визначенні ринкової вартості сучасних підприємств.

Зауважимо, що серед дослідників немає узгодженості й щодо складових інтелектуального капіталу. Так, за А. Чухно інтелектуальний капітал є сумою трьох складових: людського капіталу (сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії), структурного капіталу (програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки) та споживчого капіталу (майбутні споживачі продукції компанії та її спроможність задовольнити їхні запити) [7, с. 52].

К. Свейбі розподіляє інтелектуальний капітал на такі складові: компетенція персоналу, зовнішня й внутрішня структура компанії. До компетенції персоналу він відносить отримані знання, здібності, накопичений досвід, освіту. Зовнішня структура орієнтована на відносини із клієнтами й постачальниками: імідж компанії, торговельні марки, визнання продукції. Внутрішня структура орієнтована на підтримку життєдіяльності організації і включає патенти, авторські права, бази даних, адміністративну систему, наукові дослідження й розробки [8, с. 14].

На відміну від цього В. Базилевич у структурі інтелектуального капіталу розрізняє такі елементи: новітній фактор виробництва (інформація, знання, компетентність), нематеріальний актив (активи ринку, активи інтелектуальної власності, активи інфраструктури, людські активи), об'єкти права інтелектуальної власності (об'єкти промислової власності, об'єкти авторського і суміжних прав), сукупність функціональних форм (людський капітал, структурний капітал, клієнтський капітал, організаційний капітал, інноваційний капітал, процесний капітал). Він зауважує, що інтелектуальний капітал – багатоаспектне поняття, яке об'єднує об'єкти права інтелектуальної власності, знання, вміння і навички працівників, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обігу приносять дохід [9, с. 74].

Аналіз цих та інших моделей інтелектуального капіталу свідчить, що не існує загальноновизнаної структури інтелектуального капіталу, а запропоновані авторами численні показники важко інтерпретувати без додаткового пояснення, оскільки вони мають індивідуальний набір особливостей для кожного підприємства. Крім того, одні й ті ж самі показники автори відносять до різних складових інтелектуального капіталу.

Основою складових інтелектуального капіталу, на нашу думку, є людські ресурси (людський капітал). Як підтвердження цьому можна навести дані Світового банку, за

якими видно, що у складі національного багатства США основні виробничі фонди складають 19%, природні ресурси – 5%, а людський капітал – 76% [3, с. 63].

За К. Макконнелл і С. Брю: «Інвестиції в людський (інтелектуальний – авт.) капітал – це будь-яка дія, яка підвищує кваліфікацію і здібності і, тим самим, продуктивність праці робітників. Витрати, які сприяють підвищенню чистієї продуктивності, можна розглядати як інвестиції, бо поточні витрати або витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багаторазово компенсовані зростим потоком доходів у майбутньому» [10, с. 171].

З усіх видів інвестицій в людський капітал найбільш важливими є вкладення в здоров'я та в освіту. Загальна та спеціальна освіта покращує якість, підвищує рівень і запас знань людини, тим самим збільшує обсяг і якість людського капіталу. Інвестиції ж у вищу освіту сприяють формуванню висококваліфікованих фахівців, праця яких надає найбільший вплив на оновлення укладів економіки, на темпи економічного зростання і на конкурентоспроможність країни. Стан здоров'я людини – це його природний капітал, частина якого є спадковою, а інша – набутою в результаті витрат самої людини і суспільства. Протягом життя людини відбувається знос частини людського капіталу. Інвестиції, пов'язані з охороною здоров'я, здатні уповільнити цей процес [11, с. 404-405].

Відомо, що існує пряма залежність між витратами на науку і якістю зростання економіки. Так, за даними ЮНЕСКО, в двадцяти країнах працює 95% всіх вчених світу, і саме в цих країнах дохід на душу населення щорічно зростає на 200 дол., в усіх інших країнах, де працює лише 5% вчених світу, щорічне зростання доходів складає лише 10 дол. [12, с. 50].

За кількістю наукових фахівців вищої кваліфікації, що припадає на душу населення, Україна не поступається розвинутих країнам Європи. Посідає четверте місце у світі за кількістю дипломованих та сертифікованих фахівців у сфері ІТ. Разом із тим, в Україні, на жаль, спостерігається негативна динаміка в чисельності науковців. Якщо в 2004 році в країні налічувалося понад 105000 науковців, то в 2014 – вже менше 85000 науковців. Динаміка частки докторантів та аспірантів склалася не на користь наук інноваційного спрямування, особливо підготовки таких кадрів для матеріальної сфери виробництва. Так, зокрема, із фахівців вищої кваліфікації, які займаються науково-технічною діяльністю третина працює у ВНЗ, п'ята частина – в установах академічного профілю, 6,2 % – у галузевих наукових організаціях і лише 0,2% – у заводському секторі [2, с. 15]. Отже, розподіл кадрового потенціалу не відповідає вимогам розвитку інноваційної діяльності й побудові інноваційної моделі.

Починаючи з 1991 р. в Україні жодного бюджетного року не була виконана, визначена ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП. Питома вага видатків державного бюджету на науку складала протягом останніх років не більше 0,5% ВВП, внаслідок чого наука могла відігравати у суспільстві лише соціокультурну функцію. (Відомо, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більших від 0,9% ВВП. В той же час світові цільові орієнтири витрат на науку визначаються як 3% ВВП) [2, с. 17]. Таким чином, в Україні спостерігається суттєве недофінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з державного бюджету.

У цьому аспекті неможливо не згадати індекс розвитку людського потенціалу, що розраховується для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. На жаль, в 2011 році за ІРЛП Україна посіла 77 місце після Чилі (44), Чорногорії (54), Казахстану (68), Албанії (70). Перші три місця в рейтингу посіли Норвегія, Австралія і Нідерланди відповідно [13, с. 157]. Ці

та інші показники свідчать про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній та національній безпеці.

Отже, одним із ключових завдань стратегії інноваційного розвитку країни має стати реформування системи вищої освіти. Це питання не залишилося поза увагою держави. Так, зокрема, з прийняттям закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII встановлено основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти. Крім того, створено умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Серед дослідників є ряд пропозицій щодо реформування системи вищої освіти. Наприклад В. Сафронова пропонує наступне: 1) сформувати статистичний, управлінський, стандартизаційний, суспільний, підсумковий, незалежний контроль якості освітніх програм і послуг; 2) створити систему державної сертифікації професійних освітніх програм і послуг; 3) вдосконалити систему державних освітніх стандартів; 4) доцільно ввести стандарт профільності навчального закладу [14, с. 75].

Визначальним критерієм в даному напрямку має стати, на нашу думку, відповідність освіти вимогам інноваційної економіки, спроможної забезпечувати випереджаючий економічний розвиток.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтелектуальний капітал є одним з найвагоміших чинників економічного розвитку, його роль постійно зростає. На нашу думку, становлення та розвиток інноваційної економіки можливе лише за умови найбільш ефективного використання інтелектуального капіталу, знань і умінь людей для постійного поліпшення технологій, економічних результатів, життя суспільства в цілому.

Усвідомлення важливості інтелектуального капіталу для побудови інноваційної економіки забезпечує визначення стратегічних і тактичних завдань, найважливішими серед яких є реформування освіти і культури, курсу інвестиційної, енергетичної та сільськогосподарської політики.

Список використаної літератури

1. Пархоменко В. Інтелектуальний капітал – основа розвитку підприємства / В. Пархоменко, А. Пархоменко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т. 3. – С. 18 – 23.
2. Ходаківський Є. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти / Є. Ходаківський, В. Якобчук, І. Литвинчук. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.
3. Ковтуненко В. Сутність та роль інтелектуального капіталу / В. Ковтуненко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1, Т. 1. – С. 61 – 65.
4. Русс Й. Інтелектуальний капітал: практика управління / Й. Русс, С. Пайк, Л. Фернстем. – С.Пб : Высшая школа менеджмента, 2007. – 268 с.
5. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал : теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16 – 27.
6. Крупка Я. Інтелектуальний капітал у підприємницькій діяльності [Електронний ресурс] / Я. Крупка, І. Хвищун. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/.
7. Чухно А. Інтелектуальний капітал : сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – № 11. – С.48 – 55.
8. Цибульов П. Управління інтелектуальною власністю / П. Цибульов. – К. : Держ. ін.-т інтел. власн., 2009. – 312 с.
9. Базилевич В. Інтелектуальна власність : підруч. / В. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 431 с.

10. Макконнелл К. Р. Экономикс / К. Р. Макконнелл, С. А. Брю. – В 2 т. : пер. с англ. – Баку : Изд. «Азербайджан», 1992. – Т. 1. – 399 с.
11. Владимірова М. С. Людський фактор в інноваційному розвитку / М. С. Владимірова // Науково-технічний збірник. – 2013. – № 109. – С. 400 – 408.
12. Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. Л. Г. Мельника. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 430 с.
13. Ягельська К. Інновації та інтелектуальний капітал в системі чинників випереджаючого економічного розвитку / К. Ягельська // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Випуск 1, Том 2. – С. 155 – 158.
14. Сафронова В. Економічна результативність якості вищої освіти як умова її випереджаючого розвитку / В. Сафронова // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2010. – Вип. 3. – Т. 3. – С. 74 – 76.

*Одержано редакцією 05.01.2015
Прийнято до публікації 12.01.2015*

Аннотация. **С. В. Корновенко, О. Н. Тараненко. Интеллектуальный капитал и его влияние на развитие инновационной экономики.** *Статья посвящена исследованию влияния интеллектуального капитала на развитие инновационной экономики. В статье проанализированы точки зрения разных зарубежных и отечественных ученых относительно интеллектуального капитала как экономической категории. Определена его характеристика и структура. Сформулировано собственное представление понятия интеллектуальный капитал. Сделан акцент на образовании как факторе инновационного развития. Раскрыта зависимость между затратами на науку и качеством роста экономики. Рассмотрены вопросы обеспечения государством бюджетного финансирования научной и научно-технической деятельности. Проанализирована динамика распределения кадрового потенциала специалистов высшей квалификации, занимающихся научно-технической деятельностью. Исследована проблема неэффективного использования собственного инновационного потенциала. Сформулированы ключевые задачи стратегии инновационного развития Украины. Выдвинут ряд предложений по реформированию системы высшего образования.*

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, инновационная экономика, потенциал, трудовые ресурсы, научная деятельность.

Summary. **Sergei Kornovenko, Oleg Taranenko. Intellectual Capital and Its Influence on the Development of Innovative Economy.** *The article is an enquiry concerning the influence of the intellectual capital on the development of the innovative economy. The standpoints of foreign and domestic scientists concerning intellectual capital as the economic category have been analyzed. Its characteristics and structure have been determined. The authors' interpretation of the «intellectual capital» category has been formulated. Education as a factor of innovational development has been focused on. The relationship between the expenses on science and the quality of economic growth has been revealed. Questions regarding the provision of state budget financing of scientific and technological activities have been considered. The dynamics of the allocation of highly qualified human resources, engaged in scientific and technical activities have been examined. The problem of the ineffective use of personal innovative potential has been explored. The key objectives of the strategy of Ukraine's innovative development have been formulated. Certain proposals for reforming the system of higher education in Ukraine have been put forward.*

Keywords: intellectual capital, innovative economy, potential, labor resources, scientific activity.

УДК 377.36:37.046

С. С. Куликовський

АКТУАЛЬНИЙ СТАН СИСТЕМИ ВІДПОЧИНКУ ТА ОЗДОРОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

На основі даних статистичного аналізу та усного опитування з питань